

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
географічний факультет
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Центр канадських студій імені Рамона Гнатишина
Канадський Інститут Українських Студій
Центр українсько-канадських студій ім. Петра і Дорис Кулів
Підляський науковий інститут
Міжнародна асоціація українців
Чеська асоціація українців
Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки
Інститут досліджень діаспори

Міжнародна науково-практична конференція
**ЗАКОРДОННЕ УКРАЇНСТВО:
ВІД ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ
ДО ПРОГНОЗУ РОЗВИТКУ**

26 квітня 2024 року

УДК 94(477-87=161.2)(06)

3-19

Закордонне українство: від дослідження історії до прогнозу розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 26 квітня 2024 р.) – К.:ТОВ «Геопринт»,2024. – 354 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
протокол № 12 від 24 квітня 2024 р.*

ISBN 978-617-674-065-0

Збірка матеріалів міжнародної науково-практичної конференції містить його програму та результати студіювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання студіювання зарубіжного українства, наукового доробку вітчизняних та зарубіжних діаспорознавців, науки, освіти та просвіти в українському зарубіжжі, мистецтва зарубіжного українства, діаспорознавства в закладах вищої освіти України та зарубіжжя, форм організації зарубіжного українства, культурної та мовної інтеграції українців в країнах оселення, українського зарубіжжя на автохтонних землях, взаємин Української держави та закордонного українства, іноземного досвіду підтримки своїх зарубіжних краян, еміграції українців до Європи після лютого 2022 року

© Винниченко І., упорядкування, 2024

Рада конференції:

Бугров Володимир – професор, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Петришин Роман – професор, ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Балан Ярослав – директор Центру українсько-канадських студій ім. Петра і Дорис Кулів Канадського Інституту Українських Студій

Купріянович Григорій – директор Підляського наукового інституту

Мозер Міхаель – професор, Віденський університет, президент Міжнародної асоціації українців

Хланьова Тереза – PhD, Карлів університет у Празі, Голова Чеської асоціації українців

Бажан Ольга – директорка Центрального державного архіву громадських об'єднань та українці

Оргкомітет конференції:

Любіцева Ольга – професорка, завідувачка катедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка

Сергійчук Володимир – професор, завідувач катедри історії світового українства КНУ імені Тараса Шевченка

Макар Віталій – професор, завідувач катедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій, директор Центру канадських студій імені Рамона Гнатишина ЧНУ імені Юрія Федьковича

Даниленко Андрій – повний професор, Університет «Пейс» (Нью-Йорк), член Управи Наукового Товариства імені Шевченка в Америці

Гаврилюк Юрій – заступник директора Підляського наукового інституту

Винниченко Ігор – доцент катедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, директор Інституту досліджень діаспори

Гринюк Діана – асистентка катедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, відповідальна секретарка

ОГЛАВ

Програма конференції 13

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Студіювання зарубіжного українства: початки, реалії, перспективи

Журжа І. ІНФОРМАЦІЙНІ ВЕБРЕСУРСИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА УКРАЇНІКИ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТУДІЮВАННЯ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОГО УКРАЇНСТВА.....	18
Винниченко І., Архипова Л., Тищук І. ЕМІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ ВІД 1946 РОКУ ДО ПОЧАТКУ 1990-Х: ПРИЧИНИ, ГЕОГРАФІЯ, ОБСЯГИ.....	21
Куліш Н. РОДИНА СТЕЧИШИН В КОНТЕКСТІ ТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАНАДІ.....	23
Чернега Т. ДО ПИТАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КАЗАХСТАНІ.....	27
Гілевич І. БЕРЕСТЕЙЩИНА У НАРОДОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ ЛЬВОВА (20–30-ті роки ХХ ст.).....	30
Винниченко І. ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕНЬ ДІАСПОРИ: ТРИ ДЕСЯТИЛІТТЯ ДІЯЛЬНОСТІ.....	33
Карабардін А. ПАРИЗЬКИЙ ТИЖНЕВИК «ТРИЗУБ»: ВІТЧИЗНЯНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМІГРАЦІЙНОГО ВИДАННЯ.....	37
Дрогобицька О. ПОБУТ ГАЛИЦЬКИХ СЕЛЯН У МЕМУАРНІЙ СПАДЩИНІ ДІАСПОРИ (НА ПРИКЛАДІ СПОГАДІВ М. ЧЕМНОГО «ПОТОПТАНІ МРІЇ»).....	39
Зінченко В., Кирчата Д. УКРАЇНЦІ В ЧЕХІЇ: РЕАЛЬНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА.....	42
Матвійчук Л., Винниченко І., Ткачук А. ПРИМУСОВЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ ЛЮДНОСТІ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	45

Варто зазначити, що тижневик «Тризуб», який виступав основним інформаційним органом Української Народної Республіки в екзилі в період з 1925 по 1940 рік, не є достатньо висвітленим в українській історіографії. Подальше дослідження журналу має великий потенціал для розширення нашого розуміння історії України та української еміграції, а також для вивчення її впливу на українське суспільство та культуру.

1. Тимошик-Сударикова А.М. Редакційна політика паризького журналу «Тризуб» (1925-1940 рр.) [Текст]: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. із соц. комунікацій: 27.00.04 – теорія та історія журналістики; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка; Ін-т журналістики. Київ, 2012. – 20 с.
2. Маврін О. Журнал «Тризуб» у громадському й політичному житті української еміграції у Франції міжвоєнного періоду. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. Т. 20. К., 2010. С. 346-356.
3. Гриненко О. Статті Симона Петлюри на сторінках журналу «Тризуб» під псевдонімами.. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. т. 20. К., 2010. С. 357-365
4. Гриненко О.О. Матеріали журналу «Тризуб» про розслідування вбивства С. Петлюри (1926-1928 рр.). *Український історичний журнал*. 2009. №3. С. 34-43
5. Вовк О.В. Часопис української еміграції «Тризуб» як джерело вивчення соціокультурних процесів та повсякдення в Україні під владою більшовиків (1920-ті роки). *Емінак: науковий щоквартальник*. 2019. №2 (26). С. 187-194
6. Голубко В. Комуністичний режим 1930-х років в радянській Україні у висвітленні тижневика «Тризуб». URL: <https://bit.ly/3IEBDsh> (дата звернення: 02.04.2021)
7. Власенко В. Публікації Дмитра Геродота на сторінках паризького тижневика «Тризуб». URL: <https://bit.ly/3IEvdJL> (дата звернення: 21.12.2021)
8. Власенко В.М. «Переконаний в тому, що правда вище всього» (Олександр Олесь і паризький тижневик «Тризуб»: листування). *Сумський історико-архівний журнал*. 2009. №VI-VII. С. 79-98
9. Савченко В.А. Симон Петлюра. Харьков: Фолио, 2011. 415 с.
10. Солдатенко В.Ф. Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби. К.: Світогляд, 2007. 621 с.
11. Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну. К.: Смолоскип, 2018. 680 с.
12. Тимошик-Сударикова А. М. Паризький журнал «Тризуб» у зарубіжній та українській історіографії. *Наукові записки Інституту журналістики*. – Інститут журналістики, 2011. – С. 55-61.

Дрогобицька Оксана

ПОБУТ ГАЛИЦЬКИХ СЕЛЯН У МЕМУАРНІЙ СПАДЩИНІ ДІАСПОРИ (НА ПРИКЛАДІ СПОГАДІВ М. ЧЕМНОГО «ПОТОПТАНІ МРІЇ»)

Представники української діаспори кінця XIX – 30-х рр. XX ст. залишили багатий мемуарний спадок, без якого важко уявити історію того чи іншого села. Як зазначає Михайло Логаза у передмові до книги «Таке то в нас життя» (1985),

«мемуаристика має велике значення для історика даної доби. В ній бо пізнається не тільки автора, чим і для кого він жив, але теж і передусім пізнається людей його оточення і подій його часу» [1, с.12].

Сучасні дослідники Галичини часто послуговуються історико-мемуарними збірниками на зразок «Альманах Станиславівської землі» [2; 3], «Бучач і Бучаччина» [4], «Городенщина» [5], «Золочівщина: її минуле і сучасне» [6] тощо. Ці книги вміщують нариси, присвячені містам і селам краю, а також спогади, біографії видатних постатей. Окремі дописи мають суто етнографічний характер, тому є цінним джерелом для народознавців. Водночас чимало цікавих спогадів видано діаспорними діячами одноосібно. У них через призму культурно-освітнього, суспільно-політичного та соціально-економічного руху, показано життєвий шлях авторів.

Серед подібних видань вигідно виділяються спогади Михайла Чемного «Потоптані мрії». Автор народився 30 жовтня 1901 р. (за іншою версією в 1899 р.) у с. Хом'яківка Товмачського повіту на Станиславщині (нині село Тисменицької міської громади Івано-Франківського району Івано-Франківської області). Оскільки через політичні переслідування він емігрував до США у 1924 р., то спогади умовно можна розділити на дві частини. Перша – про село першої третини ХХ ст., друга – про труднощі еміграції та культурне життя української діаспори. З огляду на тему нашого дослідження, найбільший інтерес становить саме перша частина.

Одним із питань, які найчастіше піднімаються у мемуарній спадщині діаспори, є діяльність сільської інтелігенції у Галичині, насамперед священиків і вчителів. Не є винятком і спогади М. Чемного. Зокрема він високо оцінював роботу місцевого пароха о. М. Дурделло, адже той допомагав йому опанувати шкільну програму і позичав книги з власної бібліотеки [7, с. 11]. У спогадах знаходимо інформацію про корчму, яка зазвичай виконувала роль громадської будівлі і водночас слугувала місцем зупинки для подорожніх. Для посилення антиалкогольної пропаганди, парох заснував «Братство тверезості», але вплив цього осередку був мінімальним. Культурно-освітнє життя у селі «ожило» тільки після 1911 р., коли хтось зненацька підпалив будівлю [7, с. 18]. З часом центром громадського життя парафії стала читальня. Саме у ній проходили вистави драматичного гуртка та обговорювалися господарські справи. Там священник виголошував доповіді з історії, пояснював селянам їхні права, основи законодавства, звертав увагу на зловживання з боку представників влади й наголошував на шкідливості алкоголю [7, с. 16, 19].

Поряд з читальнею, роль громадського осередку відіграла і домівка автора. Як підкреслював М. Чемний, «до нашої хати часто сходилися господарі в

мрячні осінні вечори та довгими годинами дискутували про своє незавидне положення. Батько було радив їм одне, або друге та все таки вони відчували свою безрадність, самотність та своє гірке життя. Невеселі й зажурені пізно вночі вони йшли додому, сумно помахуючи своїми сідими головами» [7, с. 41].

Зазвичай у діаспорній літературі чимало уваги приділено родинним, календарним і громадсько-політичним святкам, їхній ролі у повсякденному житті селян. На нашу думку, це пов'язано з особистими переживаннями авторів, адже, перебуваючи за кордоном, вони мимоволі з ностальгією згадували різні урочистості у колі родини.

У книзі М. Чемного відображено підготовку мешканців с. Хом'яківка до Великодня, молодіжні ігри та забави на майдані поблизу церкви. Крім цього, автор наводить приклади взаємодопомоги у громаді, які варті наслідування: «... Моя добра мама у великодню суботу посилала мене й мого молодшого брата, або наймичку з плесканкою масла й грудкою сира до убогих хат, щоб і в них не був пісний та сумний Великдень» [7, с. 32]. Так само щедро обдаровували харчами убогих і жебраків під час великодніх забав біля церкви [7, с. 32].

Водночас М. Чемний описав урочисте посвячення полів на Зелені свята, коли у процесі йшли практично усі члени сільської громади: «Похід цей представлявся дуже гарно й велично. Напереді дівчата з дзвінками, далі хрест, за ним в два ряди десять хоругв, священик, за ним хор, складений зі самої молоді, далі майже ціле село, святочно одіте брало участь у поході» [7, с. 34]. Доброю нагодою для спілкування молоді були вечорниці та толоки, які закінчувалися гостиною і танцями [7, с. 16, 36–38]. Позитивний мікроклімат у громаді забезпечували спільні паломництва до монастиря Успіння Матері Божої у с. Погоня на Станиславівщині [7, с. 36].

Особливо детально автор подав весільний обряд, починаючи від «оповідей» у церкві про намір пари вступити у шлюб і завершуючи застіллям [7, с. 29]. Він же наголосив, що всі святкування у селі проходили на високому культурному рівні. Спогади дозволяють відтворити народний одяг, окремі складові традиційного харчування, способи ведення господарства. Однак, як наголошував сам автор, Перша світова війна змінила не тільки одяг дівчат, а й їхню ментальність: «Вони перестали бути тими, якими були їхні матері, а навіть стали погорджувати давньою прекрасною ношею і звичаєм» [7, с. 31].

У «Потоптаних мріях» відображені трагічні сторінки українського народу, зокрема Перша світова війна, становлення Західно-Української Народної Республіки, переслідування з боку польської адміністрації, епідемія тифу тощо. Отож, ці мемуари є цінним джерелом до вивчення не тільки духовної і матеріальної культури галицького села, а й повсякденного життя його мешканців під час до-

леносних історичних подій. Вони також можуть бути використані для детального вивчення проблем української еміграції 20-х – 30-х рр. ХХ ст., а також різних аспектів діяльності представників діаспори у США.

1. Логаза М. Таке то в нас життя: Спогади – промови – есеї – коментарі – вибране про охорону здоров'я. Сиракюзи, Нью-Йорк: Украпринт, 1985. 352 с.
2. Альманах Станиславівської землі. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. 1 915 с.
3. Альманах Станиславівської землі. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1985. Т. 2. 900 с.
4. Бучач і Бучаччина: історико-мемуарний збірник. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. 943 с.
5. Городенщина: Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 864 с.
6. Золочівщина: її минуле і сучасне. Нью-Йорк – Торонто – Канберра, 1982. 660 с.
7. Чемний М. Потоптані мрії. Детройт: Накладом автора, 1969. 207 с.

Зінченко Віктор, Курчата Діана

УКРАЇНЦІ В ЧЕХІЇ: РЕАЛЬНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА

Впродовж останніх двох століть доля багатьох українців була і залишається тісно пов'язаною з Чехією, країною історично і ментально близькою до нашої, спорідненою в цілому ряді національно-культурних особливостей.

Поза індивідуальними випадками, українці не поселялися громадами в Чехії до 20 століття. У 19 столітті це були студенти, вояки австрійської армії, урядовці і сезонні робітники. Перша українська організація тут була створена студентами у 1902 році.

Чехословаччина, як слов'янська країна, з демократичною формою внутрішнього управління, завжди демонструвала прихильне ставлення до українців.

За інформацією Управління статистики Чеської Республіки, станом на кінець вересня 2021 року дозволи на проживання в країні мають 189 912 громадян України, що становить 29,3% від загального числа іноземців в країні та є найвищим показником. Тисячі українців отримали прихисток в Чехії, у зв'язку з агресією російської федерації. В сучасних обставинах, Чехія демонструє стабільно високий рівень морально-психологічної, політичної, економічної і військової підтримки Україні.

Починаючи з 20-х років минулого століття, в Празі постали високі школи та наукові установи: Український Вільний університет (перенесений з Відня в 1921 році), Український Високий Педагогічний інститут ім. Драгоманова (з 1923 року), Українська студія пластичного мистецтва (заснована в 1992 році), Український інститут Громадознавства, Українське історико-філологічне товариство (з 1923 року), Музей визвольної боротьби України (заснований в 1925